

2. Професіоналізація виховної профілактики й охоронно-захисної діяльності, введення і підготовка спеціальних соціальних працівників чи соціальних педагогів, соціальних реабілітологів, практичних психологів, які мають спеціалізуватися з проблем практичної роботи із корекції поведінки індивідів із відхиленням та оздоровлення умов їхнього сімейного і суспільного виховання.

3. Створення мережі спеціальних структур, здатних здійснювати соціальну і соціально-психологічну допомогу сім'ям, дітям, молоді: консультаційні центри (пункти), центри довіри, дозвілєві та реабілітаційні центри, соціально-педагогічні притулки для дітей, котрі потрапили у кризову ситуацію.

4. Психологізація виховання, профілактика охоронно-захисної діяльності, визначення провідної ролі медико-психологічної допомоги і підтримки у корекції відхилень поведінки особистості, реабілітації неповнолітніх із різними формами соціальної і психологічної дезадаптації.

5. Визначення сім'ї як неповного інституту соціалізації дітей і підлітків, надання сім'ям соціально-правової, соціально-педагогічної і медико-психологічної допомоги, насамперед, сім'ям групи соціального ризику, неспроможних самостійно визначити проблеми виховання.

Проаналізувавши ситуацію, яка на сьогодні існує в Україні, можна зробити висновки, що наша країна потребує нових методик соціальної реабілітації. Адже, ті, які використовуються на даний момент, є неефективними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забезпечення правового та психолого-педагогічного супроводу дітей з асоціальними проявами у поведінці в умовах закладу соціальної реабілітації : [методичний посібник] / укл. Ю. Луценко, О. Шиян. – К. : ПЦ «Фоліант», 2009. – 136 с.
2. Матеріали дослідження «Попередження тортур та жорстокого поводження з дітьми в контексті кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні».
3. Моніторингові схеми в установах Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту як модель Національного превентивного механізму : науково-практичний посібник.
4. Права дитини в закладах соціальної реабілітації в Україні : Спеціальна доповідь з питань реалізації національного превентивного механізму / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини : Офіційне видання. – К., 2013. – 110 с.
5. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>.

Надія Савчук,

канд. психол. н., ст. викладач,
Луцький інститут розвитку людини
Університету «Україна»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ДИСГАРМОНІЙ У ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ ЗОРУ

У статті розглядаються загальні положення психолого-педагогічної корекції як ефективного засобу виправлення дисгармоній особистісного розвитку дитини з пошкодженнями зору.

Nadiia Savchuk

PSYCHOLOGICAL AND EDUCATIONAL CORRECTION OF DISHARMONY IN VISUALLY IMPAIRED CHILDREN

The article examines the general provisions of psycho-pedagogical correction as an effective mean of correcting disharmony of personal development of visually impaired children.

Внаслідок переорієнтації сучасної системи освіти з метою забезпечення доступності здобуття якісної освіти всіма громадянами країни, важливого значення набуває психологічна допомога людині, яка, за влучним висловлюванням О.Ф. Бондаренка, є областю та способом діяльності, що сприяє особистості у вирішенні широкого кола проблем, спричинених душевним життям людини в соціумі [1, с. 10]. В останні роки спостерігається збільшення кількості осіб із певними обмеженнями у психофізичному розвитку, які потребують психологічної підтримки у ситуаціях утруднення, які виникають в їхньому особистісному або соціальному бутті. Психолого-педагогічна корекція виступає важливим знаряддям соціалізації неповносправної особистості і забезпечує нормалізацію і гармонізацію її внутрішнього світу з життєвими реаліями.

У значній кількості наукових доробок психокорекція розглядається з різних точок зору. Зокрема, А. А. Осипова визначила низку специфічних рис психокорекційного процесу: орієнтація на клінічно здорову особистість, на здорові її сторони, незалежно від ступеня порушення, на її теперішнє і майбутнє, на зміни поведінки та розвитку особистості клієнта, відхиляється усляке нав'язування клієнту особистих цінностей

психолога [5, с. 7]. М. М. Кабанов, А. Є. Лічко, В. М. Смирнов розглядають психокорекцію як перебудову, реконструкцію певних особливостей психіки, куди відносяться властивості, процеси, стани та риси, що є чинником виникнення хвороби і можуть обумовлювати ймовірність рецидиву. Ю. Ф. Поляков, А. С. Співаковська та ін. важливим аспектом у психокорекції вважають виправлення особливостей психічного розвитку, які за прийнятою системою критеріїв не відповідають «оптимальній моделі».

Незважаючи на розбіжності у тлумаченні поняття психокорекції, вчені зосереджують основну увагу на використанні психологічних прийомів для виправлення вад психології чи поведінки психічно здорової людини. Варто зауважити, що поняття норми людського розвитку у психолого-педагогічній науці розкрито недостатньо: значно більше ми знаємо про аномалії і відхилення, ніж про особливості нормального розвитку. Умовами і водночас критеріями цієї дефініції пропонується вважати: відношення до іншої людини як до самоцінності; у якості способу реалізації цього відношення – здатність до децентрації, самовіддачі і любові; творчий характер життєдіяльності; потребу в позитивній свободі; здатність до вільного самовиявлення; можливість самопроєктування майбутнього; віра у здійсненість запланованого; внутрішня відповідальність перед собою та іншими поколіннями; прагнення до знаходження наскрізного загального сенсу свого життя [2, с. 50].

Аномалії розвитку проявляються у протилежному ставленні до себе, інших людей і оточуючої дійсності в цілому: нездатністю до самовіддачі й любові; підпорядкованістю життєдіяльності зовнішнім обставинам; відсутністю потреби у позитивній свободі; нездатністю до вільного самовиявлення, проєктування свого майбутнього; невірою у власні можливості; відсутністю відповідальності перед собою та іншими; відсутністю прагнення до знаходження сенсу свого життя тощо. Зазначені характеристики найчастіше проявляються у людей із психофізіологічними вадами. Вроджений чи набутий дефект виступає бар'єром для нормального розвитку особистості і перешкоджає повноцінній адаптації її у соціум. Особливу увагу на це звертав Л. С. Виготський, підкреслюючи, що «...дитина, розвиток якої ускладнено дефектом, не є менш розвиненою, ніж її нормальні однолітки, а є інакше розвиненою» [3]. Відомий психолог вважає, що вплив дефекту завжди двоякий і суперечливий: з одного боку, він ускладнює нормальне протікання діяльності організму, з іншого – слугує посиленому розвитку інших функцій, які могли б компенсувати недолік: «мінус дефекту перетворюється на плюс компенсації» [3]. Зокрема, вади зорового аналізатора у незрячих замінюються посиленням розвитком тактильного й слухового аналізаторів.

Отже, дитина з дефектом не обов'язково є дефективною дитиною. Адже, як відомо, вирішальну роль у психічному розвитку особистості відіграють соціальні чинники, які й формують ступінь дефективності та нормальності цієї дитини. Проблеми входження людей з функціональними обмеженнями у суспільство ґрунтуються на низькій самооцінці, дискримінації. Зокрема, специфіку взаємодії сліпих та слабкозорих з довкіллям, особливості їх адаптації вивчали М. Земцова, В. Єрмаков, Б. Коваленко, І. Сасіна, Є. Синьова, С. Федоренко, П. Федорець. Фахівці в галузі тифлології відзначають, що зорові порушення у дітей спричиняють низку проблем у пізнанні навколишньої дійсності, звужують суспільні контакти, обмежують орієнтування, можливість займатися багатьма видами діяльності.

Відтак, корекційно-педагогічну дію слід спрямовувати на формування у сліпих та слабкозорих дітей чуттєвого досвіду. Важливу компенсаторну роль відіграє мовлення. У мовленнєвому спілкуванні з оточуючими у свідомості дитини з офтальмологічним захворюванням утворюються і зміцнюються зв'язки між словом і предметом, явищем або дією. Словесний опис предмета, зроблений дорослим, дитина підтверджує власним дотиковим обстеженням. Саме за допомогою слухових і дотикових відчуттів такі діти вчать ся діяти самостійно.

Незалученість інвалідів зору до суспільного життя, наявність як фізичних, так і психологічних бар'єрів у взаємодії з іншими категоріями населення, дегермінують чимало проблем в особистісному розвитку та соціальній депривації зокрема. Депривовані особи змушені жити в умовах моральних і матеріальних обмежень, у кращому випадку, спілкуючись в межах своїх соціальних груп. Підтвердженням цьому слугують дослідження Г. М. Бреслава, який підкреслює, що відхилення у формуванні особистості проявляються в динаміці її емоційної сфери, порушенні загальних властивостей емоційної регуляції. В. Авраменкова, О. Абульханова, А. Амбрамова, Н. Володарська, М. Кисельов, І. Кон, В. Лебедєв вважають соціальну депривацію основним чинником відчуження особистості від суспільства та виникнення переживання самотності. У руслі вищезазначеного можна дійти висновку, що лише теплі, довірливі стосунки у взаємодії з іншими особами є підґрунтям гармонійності особистості.

Розвиток особистості як складної відкритої системи передбачає наявність постійних змін, як прогресивних, так і регресивних, гармонійних і дисгармонійних фаз. У цьому зв'язку А. Мілтс, розглядаючи співвідношення понять «гармонія-дисгармонія», зазначає, що перехід на нову сходинку, у гармонію нової якості, залишиться для нас незбагненим, без врахування певної дисгармонії, за заперечення попередньої стадії розвитку. Отже, дисгармонія є невід'ємною частиною і каталізатором нормального психічного розвитку людини. Дисгармонія в розумінні автора – відсутність узгодженості, вияв диспропорцій,

розбіжності, антагонізми, хаос, дезорганізованість, втрата рівноваги, деградація, взаємна невідповідність речей і явищ або їхня невідповідність нормі, зразку, ритму [4, с. 6].

У цьому контексті привертають увагу дослідження Т. М. Титаренко, яка трактує особистісну дисгармонію як патологічне відхилення у розвитку особистості, що виникає під впливом несприятливих обставин, кризових ситуацій, деструктивних конфліктів [6, с. 180]. Висловлені міркування автор демонструє на прикладі розгляду розвитку життєвого шляху особистості, вважаючи особистісні відхилення необхідною умовою індивідуальної варіативності. Загальним підсумком виступає твердження, що відсутність внутрішньої мотивації до позитивних зрушень є індикатором появи певних потенційних дисгармоній, оскільки навколишнє середовище само по собі не може змінити людину.

Слід також відзначити, що особистісні дисгармонії співвідносяться й зі специфічними комунікативно-поведінковими проявами акцентуацій темпераменту, характеру, особистості, як чинників виникнення та поглиблення бар'єрів у спілкуванні. У розвиткові особистості, як соціального цілісного суб'єкта, не виключені різні диспропорції: розвиток одного елементу за рахунок іншого, переважання протягом деякого часу негативних емоцій, сумнів, тривоги, невпевненості, страждання, незадоволеності, які за певних умов можуть відігравати позитивну роль. Отже, елементи дисгармонії видаються невід'ємною характеристикою кожної особистості.

У різні вікові періоди вплив різноманітних ситуацій і обставин накладає суттєвий відбиток на внутрішній світ людей із зоровими ураженнями (відмова батьків від дитини, яка народилась неповносправною, таврування медичним діагнозом (містифікація) у дошкільному та шкільному періодах, а в подальшому, відсутність рівних можливостей в отриманні освіти, нерівність на ринку праці тощо) і є причиною виникнення дисгармоній, що проявляються у низькій самооцінці, невпевненості у собі, депресії, замкненості, розлученості, пригніченості, байдужості. Найбільш уразливими в таких ситуаціях є діти.

У загальній оцінці підходів до розв'язання проблеми психолого-педагогічної корекції дітей із вадами зору можна виокремити низку підходів:

- психоаналітичний (Е. Еріксон, А. Фройд, М. Кляйн, Д. Віннікотт) – спрямований на виявлення глибинних мотивацій особистості і невідкоректованих травм раннього дитинства. Психоаналітично орієнтована робота передбачає ретельну й тривалу проробку переживань дитинства та пов'язаних з ними стереотипів реагування, захисних і трансферно-контртрансферних механізмів;

- біхевіоріальний підхід, ґрунтуючись, зокрема, на теорії оперантного обумовлювання (Б. Скіннер), полягає у корекції поведінки дисгармонійної особи шляхом позитивного підкріплення;

- у гуманістично орієнтованому підході (А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Мей) основний акцент робиться на формуванні позитивної «Я-концепції», що покладається в основу особистісного зростання. Особистісному зростанню сприяють уявлення про те, що люди є вільно діючими суб'єктами, здатними визначати своє особистісне становлення й розвиток; що вони є мислячі істоти й активно планують свій розвиток та ін.

Пошук оптимальної моделі психокорекції є важливим завданням у роботі з дисгармонійною особистістю, особливо на ранніх етапах психічного розвитку дитини з вадами зору. Адже саме адекватна самооцінка, емоційна врівноваженість, адекватні міжособистісні відносини сприяють успішній адаптації зорозоренованих дітей у соціум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко А. Психологическая помощь : теория и практика / А. Бондаренко. – К. : Укртехпрес, 1997. – 216 с.
2. Братусь Б. Аномалии личности / Б. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 301 с.
3. Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский. – Спб. ; М. : Изд-во «Лань», 2003. – 654 с.
4. Милтс А. Гармония и дисгармония личности : Филос.-этич. очерк / А. Милтс. – М. : Политиздат, 1990. – 222 с.
5. Осипова А. Общая психокоррекция : [учеб. пособ. для студ. вузов] / А. Осипова. – М. : ТЦ Сфера, 2002. – 512 с.
6. Титаренко Т. Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності / Т. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.